

**Людмила Главацька,
старший науковий співробітник
НМНАПУ**

Різьблені скрині Східної Бойківщини в експозиції «Карпати» Національного музею народної архітектури та побуту України

У статті охарактеризовано традиційні весільні різьблені скрині Східної Бойківщини кінця XIX – початку XX ст. в експозиції Національного музею народної архітектури та побуту України. Коротко описано технологію їх виготовлення, простежено зміну декору. Названо осередки виготовлення скринь та імена деяких місцевих майстрів.

Ключові слова: Східна Бойківщина, різьблені скрині, осередки виготовлення, майстри, інструменти.

Західну частину Українських Карпат з давніх-давен заселяли бойки, які впродовж віків витворили власну традиційну культуру. Зважаючи на певні локальні відмінності, ця територія умовно поділена етнографами на три частини: західну, центральну та східну.

До Східної Бойківщини входять колишній Рожнятівський район і частина Долинського району Івано-Франківської області.

Це край, вкритий лісами, багатими на різноманітні породи дерев, які використовували для будівництва, виготовлення сільськогосподарського реманенту, предметів хатнього обладнання тощо.

Тому не дивно, що серед народних художніх промислів чи не найперше місце належить теслярському та столярському ремеслам, що в цій місцевості досягли високого рівня. Важко знайти хату, у якій би чоловік не вмів працювати з деревом.

У кожній сільській хаті завжди були стіл, скриня, лави, мисник, ліжка, багато дерев'яного посуду.

Побут бойків – простий і невибагливий, у хаті художньої тканини було обмаль, оскільки тут надовго затрималося курне опалення, і тому чи не найбільшою окрасою хати була весільна скриня. Вона стояла на почесному місці

під образами, біля стола. У курних хатах її тримали переважно в сінях або коморі. Скринь могло бути і декілька – бабина, материна, – оскільки їх передавали з покоління в покоління, берегли та цінували. Саме тому з усіх традиційних меблів чи не найкраще збереглися скрині, які й тепер можна знайти по селах.

Складали в скрині: коци, верети, скатерки, рушники, полотна, одяг, а також гроші, прикраси, документи, освячену воду та зілля. Щотижня господиня перекладала – провітрювала «добро» скрині на подвір'ї. Без неї колись жодна дівчина не виходила заміж. Варто лише згадати українську приказку: «Минув дівці год, готуй, батько, в скрині под». У кожному селі ніколи не було двох зовсім однакових скринь.

Найбільшим і найвідомішим осередком виготовлення скринь у Східній Бойківщині було містечко Перегінське колишнього Рожнятівського району Івано-Франківської області, де в артілі майже до 50-х років XX ст. робили скрині. Продавали їх на ярмарку в містах та селищах Перегінське, Болехів, Долина, Рожнятів. Вартість скрині залежала не тільки від майстра, але й від місця виготовлення. Усі знали, «що найліпші скрині були в Перегінську» [3].

Працювали скринники і в сусідніх селах: Ясень, Липовиця, Ілемня, Суходіл, Луги, Розгірче, Сливки, Витвиця, Вишків тощо. Під час експедицій удалося дізналися про майстрів, які робили скрині не тільки для власних потреб, але й на продаж. У с. Луги – Ковальчук Василь, Мартинів Дмитро та Глібко Василь; у с. Ілемня – Процько Михайло; у с. Липовиця – Дранчук Іван; у с. Вишків – Відніцький Михайло, Мурель Григорій; у с. Витвиця – Сметанек Василь [3; 4; 6; 7]. Ще й досі в старих хатах можна побачити весільні скрині, виготовлені цими майстрами.

Фондова колекція скринь Східної Бойківщини в Національному музеї народної архітектури та побуту України нараховує 6 одиниць зберігання, які датуються серединою XIX – початком XX ст. Їх знайшли етнографи відділу «Карпати» в селах Ясень і Липовиця Рожнятівського району Івано-Франківської області в 1980 та 1985 роках. Нині невідомо, чи були вони зроблені місцевими сільськими майстрами, чи виготовлені в місті Перегінське.

Більшість скринь експонується в хаті села Синевірська Поляна Закарпатської області, де діє постійна виставка «Різьблені та мальовані скрині Карпат», а також у лемківській церкві Божої Матерії «Покрови» 1792 року, перевезеної із села Канори Воловецького району Закарпатської області.

Здавна зазвичай скрині виготовляли з букового дерева, яке легко піддається обробці й має гарну рівномірно вигладжену текстуру. У колекції НМНАПУ, крім букових, є скрині з вільхи та дуба. Вільха – гарний матеріал середньої твердості, добре придатний для різьблення. Скрині з дуба виготовляли рідше, оскільки, порівняно з іншими породами дерев, дубів на цій території росло менше. До того ж дуб як матеріал складно піддається обробці й різьбі. Та й сам виріб виходив масивним і важким. А отже, за виготовлення дубової скрині брався не кожний майстер.

Усі музейні скрині з однаковим опуклим віком. Це так звані «горбаті скрині», місцева назва «горбовані» або «скрині з горбом», у Долинському районі їх називали «куфрами». За дослідженням науковця А. Будзана, такі скрині найбільше були поширені саме на території Східної Бойківщини [1, с. 8].

Розміри скрині такі: довжина 95–100 см, ширина 50–55 см, висота 60–80 см. Конструкція прямокутна, тримається без клею і цвяхів – на дерев'яних тиблях («кілках»). Складається з чотирьох масивних стовпців, вони ж і є ніжками («лапками»), у пази яких горизонтально вкладені по 2–4 дошки, що є передньою стінкою, задньою, бічними та дном скрині. Усі вони мають масивні ніжки заввишки 25–28 см, звужені донизу. Їхньою особливістю є також відсутність зсередини прискринка.

Віко – «вічко» або «накривка» – має форму двосхилого даху, складеного з двох широких дощок, які утримує середня дошка – «хребет», завширшки 10–15 см. По краях віко зв'язують дві поперечні дошки – «бічніці». Вони найчастіше були заокруглені, рідше мали форму сходинок чи зубців. Скриня із с. Ясень (кінця XIX ст.) має саме такі східчасті «бічніці» (фото 2).

с. Ясень

Кін. XIX ст.

За допомогою двох дерев'яних кілків, вставлених у боковини скрині, віко відкривається, як на металевих завісах.

Скриня із с. Липовиця (середини XIX ст.) є найдавнішою в колекції НМНАПУ (фото 1).

Стінки – дві грубі широкі дошки, витесані сокирою і теслом. Цими інструментами народні майстри широко користувалися до появи дворучної пилки.

«Вдосконалення столярських знарядь, особливо впровадження у виробництво повздовжньої пилки для різання дерева, зумовило перехід від теслярського до столярського виготовлення скринь», – зазначав А. Будзан [2, с. 113].

Тому з часом скрині виготовляли вже майстри-столяри. Їхні вироби втрачають свою монументальність, стають легшими. Кількість дощок стінок збільшується від трьох до п'яти. Вони вже вужчі й тонші, і були, як говорили в народі, «гібльовані». Тобто дошки різали пилкою та підправляли рубанком – «гібликом».

Окрім цих інструментів, майстри використовували ще такі: вузька пилка «шпанка», столярний верстат «вісний стілець», а також струг [4].

Скрині завжди замикалися на замок. Зсередини в центрі передньої стінки забивали залізну планку ковальської роботи, що заходила в повздовжній отвір віка. На неї вішали залізний висячий замок – «колодку», яку викувували в кузні. Коваль робив і ключі.

Перед різьбленням скриню потрібно було затонувати. Для цього брали відвар вільхової або дубової кори, який давав темно-коричневий колір, і ним покривали виріб. Зсередини навіть і зараз видно сліди підтікання фарби від тонування.

Інструментів для різьблення в майстрів було небагато: спеціальні різці «долота» та циркуль «шестерня» [5].

За технікою різьблення узорі на всіх шести скринях виконані плоским контурним різьбленням.

Мотиви орнаменту широко розповсюджені в цьому регіоні, їх можна побачити і на інших меблях. Це: розети «ружі», «смерічки», «сосонки», «хрести», «клинці», «клинчики», «зубчики», «кружечки» тощо.

У бойків перенасиченості в композиційному орнаменті немає, він скупий і лаконічний. Складається з елементів, укладених горизонтальними рядами, яких на кожній скрині небагато, у середньому 2–4. Кількість рядів напряму пов'язана з кількістю дощок, бо кожна дошка є своєрідною «рамою» для орнаменту.

Передню стінку й віко найчастіше оздоблювали однаково. Задня стінка була з чистого дерева.

Різьбили також «хребет», «бічніці» та ніжки, проте менше. В основу їхнього орнаменту покладена вузька стрічкова композиція. Вона замикає з обох боків основний мотив, і різьба виходить закомпонована цільно, з виділенням основних і додаткових частин.

У мистецтві різьблення, як і в усіх видах народної творчості, панувала імпровізація, тому композиції ніколи не повторювалися, а отже і кожна скриня є неповторною.

Порівнюючи гуцульські й бойківські скрині, можна відзначити багато спільних ознак у конструкції, формі та орнаментиці. Однак дрібну різьбу бойки, на відміну від гуцулів, не використовували. Таким чином, немає і такого щільного, а в деяких випадках навіть перенасиченого, заповнення композиційних площин різьбою. Високі ніжки і крупні мотиви орнаменту відрізняють бойківські скрині від гуцульських.

Колекція скринь Східної Бойківщини НМНАПУ ілюструє зміни, що відбуваються наприкінці XIX – на початку XX ст. При традиційно незмінній формі маємо деяку зміну в декорі. Площини починають більше різьбити. Із дворядного орнамент стає три- та чотирирядним. Різьблені елементи вже більш дрібніші, а їх кількість збільшується.

У цей час майстри для підсилення декоративності починають втирати в різьбу сажу, розтерту з яйцем або розведену з лляною олією. Таким чином досягалося контрастне поєднання чорного кольору зі світлішим кольором дерева.

У 20–30-х роках XX ст. різьблені елементи скринь стали виділяти синьою, зеленою та жовтуватою купованою фарбою, у яку додавали оліфу (фото 3).

с. Ясень

Поч. XX ст.

Розглядаючи різьблені площини скринь колекції, можна зауважити, що майстри не дуже дбали про симетрію, проте це не позбавляло виробів привабливості.

На гарно різьблені скрині люди казали «мережані», «віроблені», «ціфровані».

Колекція скринь Східної Бойківщини Національного музею народної архітектури та побуту України свідчить про їх художню довершеність, композиційну узгодженість усіх елементів та високу майстерність виконання.

Список джерел та літератури

1. Будзан А. Народні художні промисли Бойківщини. *Народні художні промисли України* : зб. наук. праць. Київ : Наукова думка, 1979. С. 7–19.
2. Будзан А. Українські народні скрині. *Матеріали з етнографії та мистецтвознавства*. Київ, 1975. С. 112–117.
3. Власні експедиційні матеріали: с. Липовиця Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. Записано 2008 р. від Чоповської М. І., 1921 р. н.
4. Власні експедиційні матеріали: с. Луги Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. Записано 2007 р. від Грелюк Г. І., 1956 р. н.
5. Власні експедиційні матеріали: с. Цінева Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. Записано 2008 р. від Максимонька І. В., 1941 р. н.
6. Власні експедиційні матеріали: с. Вишків Долинського р-ну Івано-Франківської обл. Записано 2010 р. від Друляк Є. С., 1928 р. н.
7. Власні експедиційні матеріали: с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл. Записано 2010 р. від Рижана Д. М., 1926 р. н.